

Forskning i socialt arbete - vad kan kuratorer göra?

Ulla Pettersson

Det är en klar underrepresentation av kuratorer i forskarutbildning i socialt arbete. Det kan till en del förklaras av att ett antal kuratorer utnyttjat möjligheten att disputerar i medicinsk vetenskap. För kunskapsutveckling i socialt arbete är det dock en klar brist att så få kuratorer disputerar inom ämnet framhåller Ulla Pettersson, adjungerad professor i socialt arbete vid Socialhögskolan i Stockholm. Hennes artikel ger en översikt över möjligheter till och nyttan av en forskarutbildning.

I och med att socialhögskolorna inlemmades i universiteten i slutet av 1970-talet fick socionomerna för första gången möjlighet att forska inom sitt eget ämne. Många har genomgått forskarutbildning och fram till hösten 1994 hade ca 55 personer avlagt doktorsexamen i socialt arbete. Tyvärr är det mycket få kuratorer bland dessa och man kan undra över vad det här beror på. Även om de flesta socionomer arbetar inom socialtjänsten - enligt vissa beräkningar rör det sig om 70-75 procent av alla medan kuratorer utgör 15-20 procent - så är det en klar underrepresentation av kuratorer i forskarutbildningen i socialt arbete.

Till en del kan det här förklaras av att kuratorer numera också kan disputerar i medicinsk vetenskap och det är ett antal som utnyttjat den möjligheten. Man känner sig hemma i sjukhusvärlden och har kanske lättare att knyta an till projekt som bedrivs på den egna kliniken. Det är också möjligt att det är lättare att få sådana projekt finansierade än om man ger sig ut på egen hand. För kunskapsutvecklingen i socialt arbete är det dock en klar brist att det är så få kuratorer som disputerar inom ämnet.

Vilka möjligheter finns då för kuratorer som vill lära sig forska i socialt arbete? Jag vill ge några exempel på vad som finns att välja på hos Institutionen för socialt arbete (Socialhögskolan) i Stockholm. Numera finns

betydande skillnader i uppläggning mellan de olika socialhögskolorna.

Grundutbildning

Socionomutbildningen har varit föremål för många revideringar genom åren. Den nuvarande studieordningen gäller från 1991. Ett av de viktigaste inslagen i den nya grundutbildningen är att den ger behörighet till forskarutbildning utan vidare kompletteringar. Tidigare fanns en forskningsförberedande kurs (D-kursen) som man kunde välja om man ville skaffa sig kunskaper i vetenskapsteori och forskningsmetodik, antingen för att förkovra sig i sitt arbete eller för att kunna söka in på forskarutbildningen. D-kursen är nu slopad i samband med att den nya grundutbildningen har introducerats.

Magisterutbildningen

För om i år finns ett helt nytt utbildningsprogram. Det är magisterutbildningen som har tillkommit som ett alternativ för dem som vill vidareutbilda sig utan att behöva satsa på en hel forskarutbildning. Magisterutbildningen är på 40 eller 60 poäng och leder till en magisterexamen i socialt arbete. Utomlands finns det såväl mastersexamen och med det här alternativet ges svenska socialarbetare möjlighet till en mer internationellt gångbar examen. Behörig att antas till magisterutbildning i socialt arbete är den som har socionomexamen eller motsvarande utbildning och dessutom två års yrkesverksamhet efter grundexamen.

Magisterutbildningen är särskilt lämpad för den som vill kunna arbeta under studietiden, då det finns stor valfrihet och då man själv kan bestämma studietakten. I stort kan man säga att hela utbildningen består av fristående kurser och man behöver inte gå igenom hela

Magisterutbildningen är särskilt lämpad för den som vill arbeta under studietiden

programmet utan kan ta de kurser man önskar. Bland dessa finns några som är särskilt lämpade för t ex kuratorer som vill skaffa sig fördjupade kunskaper i syfte att bedriva forskningsarbete på den egna arbetsplatsen. Det är vetenskapsteori och forskningsmetodik 5 eller 10 poäng och uppsatskurs 10 eller 20 poäng.

Magisterutbildningen innehåller också en mängd andra kurser, t ex socialt behandlingsarbete för den som är intresserad av att förkovra sig i det praktiska kuratorsarbetet och en kurs som är särskilt riktad till sjukhuskuratorer. Den heter "Socialt arbete i hälso- och sjukvården" och är på 10 poäng. För antagning till den kursen krävs två års erfarenhet av arbete inom hälso- och sjukvård.

Licentiatexamen

Ett annat alternativ är licentiatutbildningen som utgör en del av forskarutbildningen och närmast skall betraktas som en etapp på vägen mot doktorsexamen. Behörighetsvillkoren är här desamma som när det gäller forskarutbildningen, dvs socionomexamen eller motsvarande, forskningsförberedande kurs om 20 poäng i socialt arbete eller 60 poäng i ämne som är av relevans för forskarutbildningen i socialt arbete.

För att kunna avlägga licentiatexamen i socialt arbete fordras studier motsvarande två år på heltid, dvs 80 poäng. Hälften av dessa (40 poäng) är kurser och hälften ägnas uppsatsarbetet, den s k lic-avhandlingen. Uppsatsen skall läggas fram på ett seminarium och granskas av en opponent som utses av institutionsstyrelsen. Proceduren liknar den som man har vid disputationer.

Man brukar alltså se licexamen som en första etapp på vägen till doktorsexamen. Men den kan också ha en mer självständig ställning. Det finns de som tar sin licexamen och sedan går ut i yrkeslivet med goda vetenskapliga kunskaper utan tanke på att gå vidare. Det här är ett bra alternativ för den som vill få möjlighet att forska i sitt arbete utan att behöva satsa på en fullständig forskarutbildning. Samtidigt kan man säga att licentiatutbildningen nu fått en stark konkurrens i magisterutbildningen. Skillnaden mellan dem är att licentiatutbildningen är en del av forskarutbildningen, medan magisterutbildningen ligger utanför. Licentiatutbildningen är också mer omfattande.

Licentiatutbildningen skall betraktas som en etapp på väg mot doktorsexamen

Forskarutbildning

Vi har idag åtta professorer på fyra av de sex socialhögskolorna. Av dessa är tre specialinriktade. En gäller socialt arbete med inriktning mot vård och behandling av missbrukare och en inriktning mot äldre. De är båda placerade i Stockholm. I Göteborg finns en professor i socialt arbete med inriktning mot barn och familj.

Normalstudietiden i forskarutbildningen är fyra år. Men inom samhällsvetenskaplig fakultet är det få som klarar sin doktorsexamen på fyra år. Det dubbla eller mer är inte ovanligt. Det sammanhänger främst med svårigheterna att finansiera studierna. Många måste arbeta under tiden och det försenar det hela väldigt mycket. Man har från statsmakternas sida haft ögonen på de långa studietiderna och försökt hitta lösningar för att öka genomströmningshastigheten. En förändring är att universiteten blivit mer noggranna än tidigare vid rekrytering av doktorander och främst vill satsa på personer som kan antas disputerar inom något sånär rimlig tid. I Stockholm har man också infört en regel att om man inte klarar av att avlägga 20 poäng på tre terminer, så får man inte behålla sin studieplats. Vill man sedan fortsätta får man söka in på nytt i konkurrens med andra.

Forskarutbildningen i socialt arbete uppgår till 160 poäng, vilket motsvarar fyra års heltidsstudier. I Stockholm är 100 poäng, eller två och ett halvt år på heltid, avhandlingsarbete och resten är kurser. Avhandlingsarbetet är det centrala och under den tiden bör man i varje fall periodvis kunna ägna sig åt det på heltid, vilket kan innebära försörjningssvårigheter. Institutionens resurser är starkt begränsade. I Stockholm finns t ex sju doktorandtjänster på 40 doktorander. Möjligheterna därutöver är att få sin försörjning i något pågående forskningsprojekt inom eller utanför institutionen. Några kan kanske skaffa sig anslag från någon extern källa, men däremot kan doktorander inte söka anslag hos de centrala forskningsråden. Fordringarna är att den sökande redan skall ha disputerat.

Tidigare bestämde fakulteten hur många doktorander som kunde antas varje år men numera får institutionen bestämma antalet själv upp till ett visst tak. På stockholmsinstitutionen finns krav på att den som söker forskarutbildning skall ha försäkrat sig om handledare och även ha en plan över sitt tänkta avhandlingsarbete. Avhandlingsämnet måste alltså passa någon av de inriktningar som institutionens handledare har. Exempel på specialområden som finns företrädda bland

Det finns idag en ökad medvetenhet om betydelsen av forskning och utveckling inom hälso- och sjukvården

handledarna i Stockholm är vård och behandling av missbrukare, socialt arbete med barn och ungdomar, socialt arbete med inriktning på äldre, arbetslöshet och rehabilitering, handikappforskning, socialtjänst mm.

Den som är intresserad av att söka forskarutbildning bör ta kontakt med institutionen för att ta reda på vilka tänkbara handledare som finns. Det bör också nämnas att den som är behörig men inte antagen till forskarutbildning har möjlighet att gå på forskarutbildningens kurser och även examineras och få poäng. Det här är en bra möjlighet om man vill pröva på vad forskarutbildningen innebär innan man gör allvar av att försöka bli doktorand. De poäng man skaffar sig får sedan räknas till godo om man blir antagen till forskarutbildningen.

En grundförutsättning för allt forskningsarbete är nyfikenhet och ett kritiskt och analyserande förhållningssätt. Sådana drivkrafter är särskilt viktiga om man väljer att satsa på en hel forskarutbildning. Man måste också vara högt motiverad och tycka det är roligt att söka ny kunskap.

Landstingens FoU-verksamhet

Det finns idag en ökad medvetenhet om betydelsen av forskning och utveckling inom hälso- och sjukvården. Nästan alla landsting satsar pengar för att personalen skall engagera sig i FoU-arbete och det här är organiserat på litet olika sätt i olika landsting. Som exempel kan nämnas Landstinget Dalarna, som satsat på vad man kan kalla en mångdimensionell verksamhet med bl a utbildningsinsatser av olika karaktär - allt från korta introduktionskurser i FoU-arbete till avancerade kurser i forskningsmetodik för olika personalkategorier. Dessutom har stipendier för forskarstuderande inrättats för att stimulera till mer kvalificerad kunskapsutveckling inom hälso- och sjukvården i Dalarna.

Allt detta har lett till en snabbt expanderande FoU-verksamhet inom landstinget. Ett hundratal projekt med

Bland sjuksköterskorna finns i dag ett stort antal disputerade. Lika viktigt är att det finns disputerade kuratorer för att utveckla kuratorsyrket

finansiering från landstinget sattes igång redan under första treårsperioden. Alla personalkategorier är representerade men tyvärr är det bara några få kuratorer bland dem.

Kunskaper för kvalitetssäkringsarbete

Craven på all hälso- och sjukvårdspersonal idag är att arbetet skall kvalitetssäkras. Att medverka i den processen kräver ett "forskande förhållningssätt". Man måste på ett mer medvetet sätt än tidigare skärskåda sitt eget arbete, fundera över metoder och konsekvenser, söka kvalitetsindikatorer och kriterier för uppföljning och utvärdering.

I USA har man sedan länge sysslat med kvalitets-säkring i kuratorsarbetet. Det poängteras där att en viktig bas för kvalitetssäkringsarbetet är informationssystem med data om klienterna och deras problem, data om det sociala arbetets innehåll och om resultaten av de insatser som görs. Man måste kunna besvara frågan om vilken intervention som är effektiv under vilka förhållanden. Om uppföljningar visar att arbetet inte uppfyller berättigade professionella krav skall utbildningsinsatser sättas in. Att börja tänka i de här banorna är viktigt inte bara när det gäller kvalitetssäkring utan även i utvecklingen av det sociala arbetet överhuvudtaget.

Kvalitetssäkringsarbete kan vara ett sätt för kuratorer att påbörja en process som för en del kan leda till ett mer uttalat forskningsintresse och önskan att satsa på vidare utbildning. Som framgått finns då en hel del alternativ att välja på.

Min förhoppning är att andelen kuratorer i forskarutbildningen skall öka i framtiden. Bland sjuksköterskorna finns idag ett stort antal disputerade. Lika viktigt är att det finns disputerade kuratorer för att utveckla kuratorsyrket och även bidra till den allmänna kunskapsutvecklingen inom sjukvården. Kuratorerna har här en mycket väsentlig uppgift.